

NEŠLO NÁM O „LIDSKÁ PRÁVA O SOBĚ“, ALE O POLITICKÉ ANGAŽMÁ

Bohumil Doležal (*1940)

Na Demokratickou iniciativu (DI) si v dnešních Čechách vzpomene málokdo: od pádu komunistického režimu uplynulo čtvrtstoletí, opozičních uskupení bylo v posledních pěti letech před listopadem 1989 hodně a většina lidí znala jen to nejznámější, Chartu 77. Demokratická iniciativa se však od ostatních skupin v mnoha ohledech lišila, navíc její členové jako vůbec první požádali ministerstvo vnitra, aby DI zaregistrovalo jako politickou stranu. Učinili tak 11. listopadu 1989, tedy ještě předtím, než se vláda Komunistické strany Československa začal hroutit. K hlavním postavám DI patřil literární kritik, politolog a později též politik Bohumil Doležal.

Narodil se 17. ledna 1940 v Praze ve „středostavovské, nijak zvlášť bohaté úřednické rodině“. Studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (1957–1962) obor český a německý jazyk a literatura, poté pracoval jako redaktor literárněvědného oddělení nakladatelství Československý spisovatel (1962–1968). Od roku 1964 byl přispěvatelem a následně členem redakční rady revue Tvář.

V komunistickém Československu nesměla žádná periodika vycházet svobodně a Tvář nebyla výjimkou: ve čtyřiašedesátém ji zřídil Svaz československých spisovatelů (podléhající jako všechny podobné instituce dohledu Ústředního výboru KSČ) a měla být tribunou pro mladou generaci oficiálních autorů. V časopise se však záhy soustředila skupina výrazných nezávislých intelektuálů: historik Emanuel Mandler, psycholog a filozof Jiří Němec, filozof Ladislav Hejdánek, literární kritik Jan Lopatka, básník a historik Zbyněk Hejda, rusista Karel Štindl, básník a filmový kritik Andrej Stankovič a další. Šéfredaktorem se stal Jan Nedvěd. „*Tvářisté*“ se snažili vracet do kulturního povědomí zahraniční i domácí autory, kteří z něj byli z politických důvodů vytěsněni, začali vyvíjet značné úsilí v boji s cenzurou, a především se orientovali na nesmlouvavou kritiku tehdejší literární produkce, přičemž jediným kritériem byly kvality toho kterého díla, nikoli ideologie ani přátelské vazby. Tvář byla ve své době ojedinělým nemarxistickým periodikem, a její otevřeně kritický přístup působil na kulturní scéně takřka neuvěřitelně.

Doležal patřil k nejvýraznějším autorům, měl na starosti poezii: „*S Janem Lopatkou jsme psali o tom, že celá ta oficiální literatura po roce 1948 je Potěmkinova vesnice, že je to jen simulace literatury, navíc ideologicky sešňerovaná. [...] Ačkoli jsem tam nebyl zdaleka nejdůležitější člověk – to byl Mandler a pak lidi, kteří byli mnohem vzdělanější a lépe*

orientovaní, než jsme byli my, tedy Němec a Hejdánek –, tak bezprostřední příčinou brzkého průšvihů jsem byl já. Nejdřív jsem napsal o předsedovi svazu spisovatelů Jiřím Šotolovi, že píše slátaniny, a rovněž o Karlovi Šiktancovi, který byl také dosti angažovaný, a vzbudilo to velké pohoršení.“ Tvář se vymkla zvyklostem i mocenské kontrole, záhy se dostala do konfliktu se svazem spisovatelů (a pochopitelně i s ÚV KSČ) a konflikt narůstal. K Tváři se přidalo několik výrazných umělců (mj. dramatik Václav Havel), redakce podnikala odvážné pokusy o záchranu časopisu, ten byl však v roce 1965 zlikvidován administrativním zákrokem svazu spisovatelů.

Redakce zůstala v pravidelném přátelském styku. Bohumil Doležal v letech 1966–1967 edičně připravil „*tvářistické*“ literární sborníky Podoby I. (Československý spisovatel 1967) a Podoby II. (vyšel až v roce 1969, z taktických důvodů byl jako editor uveden Václav Havel), své texty o poezii publikoval v různých českých a slovenských časopisech (Literární noviny, Host do domu, Mladá tvorba, Slovenské pohľady). Během politického uvolnění v roce 1968 se podařilo Tvář obnovit: „*Mohli jsme tak napůl veřejně působit a normálně publikovat i v době, kdy byla Tvář zakázaná, ale člověk stejně nevěděl, co bude, kdy se poměry zase zhorší. Celé to vychvalované Pražské jaro bylo spojené s hrůzným očekáváním, kdy sem vtrhnou Rusové, kteří sem taky nakonec vtrhli. I v době, kdy se v Československu žilo relativně nejlíp, bylo jasné, že to nedopadne dobře.*“

V den sovětského vpádu do Československa, tedy 21. srpna 1968, byl Doležal na konferenci v Rakousku, rozhodl se pro okamžitý návrat a s ostatními „*tvářisty*“ vydával v prvním okupačním týdnu letákový časopis Slova svobody. Potom pracoval jako kritik a redaktor v obnovené revue, a to až do roku 1969, kdyby byla normalizační komunistickou mocí zakázána znovu, tentokrát definitivně. V kulturní sféře začala KSČ provádět masivní personální čistky a Doležal se rozhodl, že nebude dělat nedůstojné ústupky. S několika přáteli z redakce odešel pracovat manuálně, dělal montéra, později byl technickým pracovníkem ve výrobních družstvech Universa a Union Hostivice: „*S Mandlerem, Nedvědem a Štindlem jsme rozhodli, že po zakázaní Tváře nebudeme čekat, až nás vykopou z nakladatelství, k 1. říjnu 1969 jsme dali sami výpověď a odešli jsme do výrobního družstva, kde nám bylo nabídnuto, že budeme moci dělat výrobu, kterou si budeme řídit sami. Takže jsme tam vyráběli hračky z umělé hmoty až do roku 1974, kdy nás odtamtud všechny vyhodili.*“

V letech 1974-1989 se Doležal živil v dalších „*náhradních*“ zaměstnáních jako programátor a školitel programovacích jazyků. V prvním normalizačním desetiletí se zúčastnil dvou neúspěšných pokusů o samizdatové vydávání Tváře a poměrně brzy se rozhodl, že se přestane profesionálně zabývat literaturou: „*Poté, co jsme odešli do výroby, jsem s literaturou ztratil kontakt, neměl jsem na to vůbec čas. A později mi připadlo nesmyslné, abych se v situaci, jaká byla kolem Charty a po Chartě, k literatuře vracel. Myslel jsem si,*

že je třeba se snažit, aby tady vznikly pokud možno lidštější poměry, a že k tomu básničky při vsí účtě stačit asi nebudou.“ Chartu 77 podepsal Bohumil Doležal „v první vlně“ a okamžitě tím k sobě přitáhl zvýšenou pozornost Státní bezpečnosti: „Udělal mi domovní prohlídku, což nikdo nechápal, protože jsem nebyl napojen na chartistické centrum. Pak jsem si vydedukoval, že to bylo možná tím, že jsem byl u výslechu nějak drzý, aniž bych si to ovšem uvědomoval. Potom byl chvíli klid, a v roce 1978 mě najednou sebrali, odvezli mě do lesa a tam mě trochu zmlátili. [...] Udělal to den poté, co stejným způsobem napadli Ivana Medka.“

Kvůli Chartě byl Bohumil Doležal šikanován, nicméně postupně se stal jedním z jejích opozičních kritiků. Velmi zjednodušeně a stručně řečeno, došel k závěru, že Charta 77, opírající se ve svém prohlášení o výzvu k dodržování lidských práv (k nimž se představitelé ČSSR formálně přihlásili v mezinárodních smlouvách), nenabídla československému obyvatelstvu smysluplnou alternativu. Podle Doležala byla strategie Charty nerealistická: komunistický režim byl postavený na potlačování práv, a nebylo možné si představit, že je na základě občanských výzev začne dodržovat, protože by tak zlikvidoval sám sebe. Podle Doležala to byla také strategie politicky nepromyšlená. Charta nemohla oslovit větší počet lidí, protože abstraktní ideje lidských práv byly příliš vzdálené od jejich běžných starostí: *„Mandler tehdy dokonce tvrdil, že Charta situaci v zemi jen zhoršila. Já bych si rád zachoval v tomto ohledu určitou střízlivost, nevím. Věc, která se musí předsadit před vsí kritiku Charty, je, že podnět k ní dalo naprosto cynické jednání tehdejších bolševických československých úřadů, které přijaly zákonné normy, o kterých předem věděly, že je nebudou dodržovat a ani je dodržovat nemohou, a kalkulovaly s tím, že nikdo nebude mít odvalu proti tomu vystoupit. To byla do nebe volající drzost, nebylo možné se proti tomu neozvat. Z tohoto hlediska byla Charta legitimní.“*

V letech 1979–1987 se Bohumil Doležal zabýval českou historií a českým politickým myšlením, autorsky a organizačně se podílel na přípravě samizdatových sborníků a pro samizdatové vydání uspořádal výbor z politických článků a úvah Karla Havlíčka Borovského, Františka Palackého a T. G. Masaryka. V letech 1987–1989 se spolu s E. Mandlerem, K. Štindlem a dalšími angažoval v již zmíněné nezávislé politické opoziční skupině Demokratická iniciativa: *„Na rozdíl od hlavního proudu českého disentu jsme kladli důraz na to, že je třeba oslovit českou veřejnost programem, který zohlední její potřeby a přání a zároveň povede ke zlidštění politických poměrů a k přechodu od autoritativního státu k demokracii. Nešlo nám o ‚lidská práva o sobě‘, ale o politické angažmá. Na podzim roku 1989 jsme usilovali o to, aby z hlavních opozičních skupin vznikly zárodky politických stran, a když se to u našich partnerů nesešlo, požádali jsme sami ještě před*

17. listopadem o registraci jako politická strana mimo Národní frontu.“ [Národní fronta v ČSSR sdružovala všechny oficiálně povolené organizace a podléhala KSČ.]

Od listopadu 1989, kdy se DI změnila v politickou stranu, působil Doležal jako její místopředseda. Krátce po pádu režimu, v lednu 1990, byl kooptován do federálního parlamentu ČSFR za Občanské fórum, jehož byla DI součástí, a znovu zvolen poslancem v létě 1990, již za Liberálně demokratickou stranu, v níž se DI v červnu transformovala. Roku 1992 přestoupil do Občanské demokratické strany, v letech 1992–1993 působil jako šéf poradců Václava Klause, avšak z funkce odešel poté, co usoudil, že rozdíly mezi jeho a Klausovými názory jsou neudržitelné a jeho vliv na praktickou politiku strany je za daných okolností minimální – při pokusu o vystoupení z ODS mu bylo později oznámeno, že byl již vyloučen pro neplacení příspěvků. V letech 1993–2002 Bohumil Doležal přednášel o českém a maďarském politickém myšlení na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a zároveň působil jako nezávislý publicista a politický komentátor. Stal se i jedním z hlavních kritiků podoby polistopadové transformace a výrazně se angažoval například v otázkách poválečného vyhnání českých Němců. V roce 1995 patřil k iniciátorům společného prohlášení českých a sudetoněmeckých intelektuálů, nazvaného Smíření 95. Od roku 2000 vydává internetový politický zápisník Události. Publikoval politické články v českých, slovenských, německých, polských a maďarských novinách a časopisech, vydal několik knih, například *Nesamozřejmějшая politika* (Torst 1996), *Události, fejetony* (Prostor 2004), *Netrpěná literatura* (Torst 2007), *Karel Havlíček. Portrét novináře* (Argo 2013), *Události* (Revolver Revue 2014). Je laureátem Ceny Revolver Revue za rok 2011 a Ceny 1. června, kterou mu v roce 2014 udělilo město Plzeň. V Maďarsku dostal dvakrát Řád za zásluhy Maďarské republiky a cenu Gábora Bethlena. Patří k nejvýraznějším komentátorům českého veřejného života.

Autor textu Adam Drda